

„ДЪЛГИЯТ ПЪТ“ НА ХЪРВАТИЯ КЪМ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Ирина Огнянова-Кривошицева

доц., д-р, секция „Съвременни Балкани“, Институт за балканистика
с Център по тракология при БАН, ул. „Московска“ 45, София 1000, България,
ognyanova@yahoo.com, ORCID 0000-0002-0779-7169

Това, което беляза историята на Хърватия от 90-те години на XX до началото на XXI в., е присъединяването ѝ към ЕС след дълги и трудни шестгодишни преговори за членство (2005–2011 г.). Това е единствената държава от региона на Западните Балкани, която успява сама, индивидуално да се присъедини към Съюза като негов 28 член на 1 юли 2013 г.

От 80-те години на миналия век от шестте републики, съставляващи Югославия, Хърватия и Словения са сред най-подготвените да станат част от нова, обединена Европа. На Хърватия винаги се гледа в тандем със Словения, но ако последната бързо успява да се присъедини към ЕС със страните от Централна Европа през 2004 г., Хърватия изостава драстично през 90-те години, раздирана от силен национализъм, враждебен към самата идея за Обединена Европа – като по пътя ѝ към Обединена Европа я изпреварват дори България и Румъния.

Хърватия извървява дълъг и труден път до ЕС. Национализмът, доминиращ на хърватската политическа сцена през 90-те години на XX в., е враждебен на самата идея за Обединена Европа. За разлика от Словения, която сравнително безпроблемно се измъква от „сръбската хватка“ в Югославия и бързо възприема либералния европеизъм, Хърватия, скоро след като обявява независимост през 1991 г., е принудена да води война, за да отстои суверенитета си, и оставя евроинтеграцията на заден план. Излизайки от Югославската федерация и изграждайки своя собствена независима национална държава, тя вече е доста подозрителна към всички меганационални организации и проекти.

Промяната в хърватската външна политика настъпва едва след смъртта на Туджман и падането от власт на ръководената от него националистическа Хърватска демократична общност през 2000 г. и вече е проевропейска и проатлантическа. На членството в ЕС започва да се гледа като на приоритет във външната политика – това вече не е само въпрос за икономически просперитет, политическа стабилност и социална сигурност, но и гаранция за суверенитета на страната. Така Хърватия превръща евроинтеграцията в приоритет във външната си политика за повече от едно десетилетие – от 2000 до 2013 г.

През 2003 г. страната подава молба за членство в Европейския съюз, която е удовлетворена на следващата година, когато Европейската комисия (ЕК) официално я кани да започне преговори. Европейският съюз обаче не бърза – след последните две вълни на разширяването му през 2004 и 2007 г. и особено след икономическата криза, разтърсила Еврозоната, той е вече по-прецизен и рестриктивен в новия прием. В Брюксел не е тайна, че Хърватия е страна със силен клиентализъм, проблеми с корупцията и липса на политическа воля за провеждане на реформи. Освен това тя трябва да реши и спорните си въпроси със Словения. А условието Загреб да сътрудничи по-активно на трибунала в Хага се приема от мнозина хървати за несъвместимо с националните им интереси.

Преговорите за еврочленството на Хърватия се протакат близо шест години. Официално те приключват едва с подписването на Договора за присъединяването на Хърватия към Евросъюза на 9 декември 2011 г. в Брюксел. Предвижда се той да влезе в сила на 1 юли 2013 г., след като бъде ратифициран от хърватска страна и от всички държави членки на Съюза и с него Хърватия да стане 28-ия му пълноправен член. За разлика от договорите на България и Румъния, в този на Хърватия няма предпазни клаузи, но се предвижда страната да бъде подложена на мониторинг (три мониторингови доклада) от страна на ЕК в периода до присъединяването ѝ към Съюза на 1 юли 2013 г.

Присъединяването към Обединена Европа не можа бързо и автоматично да извади Хърватия от вътрешната криза, но все пак създава сериозни перспективи пред страната, чието население винаги е изразявало своята географска, културна и историческа принадлежност към Европа. С присъединяването си към ЕС през 2013 г. Хърватия става втората (след Словения) бивша югославска република – член на Съюза, но това се случва близо две десетилетия след отделянето ѝ от бивша Югославия и 9 години след Словения. Тя е първата страна от Източния блок, която се присъединява към Съюза сама, индивидуално. Хърватия „напуска“ Западните Балкани и става първата държава

от този регион, която успешно извървява пътя до пълноправно членство в ЕС. С встъпването си в Съюза тя вижда шанс да се превърне в „лидер“ на Западните Балкани и да ги поведе по пътя на евроинтеграцията. След 2013 г. пред нея стои въпросът за присъединяване към Евронзоната и Шенген – задачи, пред които са изправени също България и Румъния, но това е перспектива за бъдещето.

Ключови думи: Хърватия, Европейски съюз, евроинтеграция, Западни Балкани, национализъм, евроскептицизъм.

CROATIA'S “LONG JOURNEY” TO THE EU

Irina Ognyanova-Krivoshieva

PhD, Associate Professor, Contemporary Balkans Department, Institute for Balkan Studies and Centre of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences, 45 Moskovska St., 1000 Sofia, Bulgaria, ognyanova@yahoo.com, ORCID 0000-0002-0779-7169

What marked the Croatia's history from the 1990s to the beginning of the 21st century was its accession to the EU after long and difficult six-year membership negotiations (2005–2011). It was the only state from the Western Balkans region that so far had succeeded alone and not in a group in joining the Union as its 28th member on July 1, 2013.

Since the 1980s, from the six republics, which made up Yugoslavia, Croatia and Slovenia were the most prepared to become part of the European Union. Both countries have always been seen as one group, but if the latter quickly succeeded in joining to the EU with the Central European countries in 2004, Croatia lagged dramatically in the 1990s, possessed by a strong nationalism, hostile to the very idea of a united Europe – it fell behind even countries such as Bulgaria and Romania.

Only after Tudjman death and when his nationalistic Croatian Democratic Union lost power in 2000, the foreign policy of the country radically changed and became pro-European and pro-Nato. EU membership became a foreign policy priority – it has been seen not only as a matter of economic prosperity, political stability and social security, but also a guarantee of the sovereignty of the country.

Croatia applied for EU membership in 2003 and on the next year the European Commission officially invited her to start membership talks. But the EU was not in a hurry with the enlargement. After the accession of Bulgaria and Romania in 2007, the Union became more precise and restrictive in the new reception. Croatia had to solve also its border issues with Slovenia. The cooperation with the Hague tribunal for war crimes in the former Yugoslavia was also very painful for the Croats. The EU membership talks were prolonged for almost six years. Officially they ended up when the accession treaty was signed up in Brussels in December 2011 and it was supposed to enter into force on July 1, 2013, after it has been ratified by the Croatian side and by all EU Member States.

Unlike the contracts with Bulgaria and Romania, there were no safeguard clauses in the one with Croatia, but the country was subjected to three monitoring reports by July 1, 2013. It officially entered the Union in 2013 but that happened in a moment when Europe was in a deep economic crisis and it had no chance to gain seezable economic benefits from its membership. So, the Euroscepticism became quite popular among Croats soon after their country became part of the huge European community.

Accession to the United Europe could not quickly and automatically take Croatia out of its internal crisis, but it was still a serious prospect for it, whose population has always been expressing its geographical, cultural and historical background and belonging to Europe. The country saw a chance with its accession to the EU to become the „leader“ of the Western Balkans and lead them on their way to European integration. From now on, Croatia is facing the question of joining the eurozone and entering Schengen, which is perspective for the future.

Keywords: Croatia, European Union, accession to the EU, Western Balkans, nationalism, Euroscepticism.

Още от 80-те години на XX в. от общо шестте републики, които съставляват комунистическа Югославия, Хърватия и Словения са много по-интегрирани в Европа, отколкото останалите, което се дължи на Хабсбургското им наследство, геополитическото им положение и на търговската им ориентираност към западните пазари. Югославия не е член на Организацията на Варшавския договор, така че влизането в НАТО за хърватите също изглежда по-лесно. Така страната практически е сред най-подготвените от Източния блок

да стане част от нова, Обединена Европа. На Хърватия винаги се гледа в tandem със Словения, но ако последната бързо успява да „напусне Балканите“ и да се присъедини към ЕС с групата на страните от Централна Европа през 2004 г., то Хърватия изостава драматично през 90-те години, като по пътя ѝ към Обединена Европа я изпреварват дори България и Румъния (Razsa et al. 2004, 2; Mišćević et al. 2017, 186).

Страната извървява дълъг и труден път до ЕС. Национализмът, доминиращ на хърватската политическа сцена през 90-те години на ХХ в., е враждебен на самата идея за Обединена Европа. За разлика от Словения, която сравнително безпроблемно се измъква от „сръбската хватка“ в Югославия и бързо възприема либералния европеизъм, Хърватия, скоро след като обявява независимост през 1991 г., е принудена да води война, за да отстои суверенитета си, и оставя евроинтеграцията на заден план. Излизайки от Югославската федерация и изграждайки своя собствена независима национална държава, тя вече е доста подозрителна към всички меганационални организации и проекти (Jović 2006, 85, 103; Damjan et al. 2015, 30–31, 38).

Когато през юни 1991 г. Хърватия и Словения обявяват независимостта си, международната общност по-скоро би предпочела запазването на Югославия като гаранция за стабилността в региона. Обаче, още в края на 1991 г., когато огромна част от територията на Хърватия е под сръбски контрол, западните лидери и медии променят позициите си и започват да гледат на нея като на млада държава, която трябва да бъде защитена от агресията на сръбския диктатор Слободан Милошевич. Германия първа признава хърватската независимост през декември 1991 г. През януари 1992 г. ЕС и ООН също признават Хърватия и Словения, а до април 1992 г. това вече е сторила по-голямата част от международната общност.

Но този позитивен имидж бързо се променя след включването на Хърватия във войната в Босна и Херцеговина през 1992–1995 г. Властите в Загреб подкрепят местните хървати срещу сърбите, а после и мюсюлманите в региона. Отношението към тях рязко охлажда след операция „Буря“ в Крайна от лятото на 1995 г., когато пред настъпващата хърватска армия много сърби напускат родните си места. И макар че Туджман подписва мирния договор в Дейтън, европейските политици не поканват страната да започне преговори за присъединяване към ЕС през 1997 г. (Razsa et al. 2004, 7).

Президентът Туджман налага широко подкрепяната от хърватите и до днес теза, че с геополитическото си положение, с многовековната си история, цивилизация и култура Хърватия се числи към Централна Европа и Средиземноморието. Споровете дали тя е „югоизточноевропейска“, или „средноевропейска“ държава, на практика се свеждат до въпроса дали тя носи балкански характеристики и черти, или се отличава от съседните Сърбия, Босна и Херцеговина и Черна гора, от които самите хървати желаят да се разграничат (Bakić-Nayden et al. 1992, 1–10).

Не така обаче мислят европейските политици, което автоматично ги превръща във „врагове“ на хърватската пропаганда. Недоверието към Хърватия като страна, способна сама да реши проблемите си, личи и от многобройните обвинения на Международния трибунал за бивша Югославия срещу членове на хърватския военен елит за провеждането на операциите „Светкавица“ и „Буря“ от лятото на 1995 г. Едва през 1996 г. страната става член на Съвета на Европа, а Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа остро я критикува за лошото третиране на сръбското малцинство (Jović 2006, 93).

Инициативата на ЕС и САЩ за сътрудничество в Югоизточна Европа и възстановяване на региона среща съпротива в Загреб през 1997 г., където това се тълкува като опит на Запада да създаде „нова Югославия“ и да вкара Хърватия „обратно на Балканите“. Хърватите не искат Западните Балкани да се разглеждат като един цялостен регион, т.е. те да бъдат третираны наравно със сърбите. Самата концепция за „Западните Балкани“ е неприемлива за тях, тъй като свързва страната по-скоро с бившите ѝ югославски съседи и Албания, отколкото с централноевропейските страни, които вече водят преговори за евrochenство. И въпреки че Хърватия прави всички възможно да се разграничи от Сърбия, съдбата ѝ е да остане заедно с нея в общата западнобалканска група на кандидат-членки за ЕС в бъдеще (Uzelac 1998, 449–472).

Хърватският президент Туджман се чувства победител в юговойните и отхвърля она, което смята за несправедливи изисквания на ЕС. Той игнорира многобройните обви-

нения на Международния трибунал за бивша Югославия срещу членове на хърватския военен елит, както и европейските призови за завръщане на бежанците по домовете, за разрешаване на регионалните проблеми и т.н. Така страната изпада в тежка международна изолация и в очите на западните дипломати тя е малка, маргинална и авторитарна държава с далечни перспективи за присъединяване към ЕС и НАТО. Всъщност национализмът е този, който отдалечава Хърватия от Европа и я заплашва да я върне обратно на Балканите, а не както първоначално обещава Туджман – да я отведе в „общото европейско семейство“ (Razsa et al. 2004, 2; Jović 2006, 85, 103).

Промяната в хърватската външна политика и преодоляването на международната изолация настъпват едва след смъртта на Туджман и падането от власт на ръководената от него националистическа Хърватска демократична общност (ХДО) през 2000 г. Преориентацията се провежда от новия кабинет на Ивица Рачан и вече е проевропейска и проатлантическа. На членството в ЕС започва да се гледа като на приоритет във външната политика – това вече не е само въпрос за икономически просперитет, политическа стабилност и социална сигурност, но и гаранция за суверенитета на страната. От 2000 г. целта на Хърватия за членство в ЕС започва да измества „националния въпрос“, за който се вярва, че през 90-те години може да реши всички останали проблеми. Важността ѝ се сравнява с постигането на хърватската независимост през 1991 г., правейки я втората най-важна национална стратегическа цел. Така Хърватия превръща евроинтеграцията в приоритет във външната си политика за повече от едно десетилетие – от 2000 до 2013 г. (Staničić 2005, 210).

ЕС и НАТО подкрепят политическата промяна в Загреб, вярвайки, че това ще донесе стабилност в региона. През 2000 г. Хърватия се присъединява към програмата „Партньорство за мир“ на НАТО. Същата година ЕС обявява, че балканските държави са потенциални кандидати за членство в Съюза. Хърватия установява официални отношения с ЕС през 2001 г., когато подписва „Споразумението за стабилизация и асоциация“, т.е. за асоциирано членство (Jović 2006, 93; Cvičić et al. 2008, 114).

Сега вече страната е отворена и към регионално сътрудничество, включително и със съседни държави, с които е била доскоро във въоръжен конфликт (като Сърбия и Босна и Херцеговина). Президентите на Хърватия, Съюзна република Югославия и Босна и Херцеговина се срещат на 15 юли 2002 г. в Сараево – първа подобна среща от 1991 г. насетне. Настъпва процес на нормализация на отношенията и успокояване на турбулентния регион. За първи път от получаването на независимостта си Хърватия показва, че иска да играе конструктивна роля в него и променя радикално политиката си спрямо съседните страни. В Босна тя вече следва европейската политика, като подкрепя международните институции, а не етническите хървати. Тя поздравява и демократичните промени в Сърбия след 2000 г. Хърватите вече не само признават, че са част от Югоизточна Европа, но подкрепят и идеята за присъединяване на целия регион към ЕС (Dekanić 2004, 159; Staničić 2005, 155, 183).

Най-важният елемент от евроинтеграцията на страната е подадената в началото на 2003 г. официална молба за членство в ЕС и амбицията за присъединяване към Съюза заедно с България и Румъния през 2007 г. От този момент кандидатурата за членство в ЕС става водещ приоритет във външната политика на страната. Молбата на Хърватия е удовлетворена през 2004 г., когато Европейската комисия (ЕК) официално я кани да започне преговори. Колкото и често обаче Хърватия да е наричана от западните дипломати и медии „лидер“ и „отличник“ на Западните Балкани, тя не е включена в последните две вълни на разширяване на Евросъюза – нито през 2004, нито през 2007 г. (Ognjanova 2012, 419–421). Брюксел определя дата за начало на преговорите през март 2005 г., но поставя условието Загреб да сътрудничи по-активно на Международния трибунал в Хага, особено в залавянето на издирвания генерал Анте Готовина, ръководил операция „Буря“ срещу крайните сърби през 1995 г. През септември хърватските тайни служби подават на съда в Хага информация за местонахождението му. Главният прокурор Карла дел Понте веднага прави изявление, че Загреб вече сътрудничи на съда и на 3 октомври Европейският съюз обявява началото на преговорите с Хърватия за пълноправно членство. Когато през декември 2005 г. Анте Готовина е арестуван и предаден на трибунала в Хага, се отварят и първите глави на преговорите (Lukić et al. 2013, 445–456).

Европейският съюз обаче не бърза – след последните две вълни на разширяването му през 2004 и 2007 г. и особено след икономическата криза, разтърсила еврозоната, той е вече по-прецизен и рестриктивен в новия прием. Европейските правителства искат да са сигурни, че новите членки няма да създават нови проблеми. За тях не е тайна, че Хърватия е страна със силен клиентализъм, проблеми с корупцията и липса на политическа воля за провеждане на нужните реформи. Големият външен дълг и икономическата криза в страната са достатъчна предпоставка бившата югославска република да се превърне в следващия проблемна случай на и без това затъналия в грижи Европейски съюз (<http://e-vestnik.bg>, 26.VI.2013).

Един от големите проблеми пред евроинтеграцията на Хърватия е тлеещият териториален конфликт със Словения. Именно последната блокира преговорите за членство на Хърватия с ЕС през 2008–2009 г. Близко 20 години след разпадането на Югославия Любляна и Загреб не могат да постигнат споразумение за общата си граница както по суша, така и в акваторията на Адриатическо море. Обект на ескалация на напрежението в двустранните отношения са Пиранският залив, правата за риболов и т.н.

Чувствата на подозрение и разочарование обаче са взаимни. Една от основните причини хърватите да проявят резерви към ЕС е фактът, че именно под негов натиск и в името на европейската си интеграция те трябва да предадат десетина хърватски и босненски военни лидери на трибунала в Хага, обвинени във военни престъпления. Така практически на Хърватия ѝ се налага да „сдаде“ суверенитет, като предаде на международното правосъдие търсените за военни престъпления нейни граждани, на мнозина от които обикновените хървати гледат като на национални герои (особено генералите Анте Готовина и Младен Маркач) (Mediarpool, 1.VII.2013). Условието Загреб да сътрудничи по-активно на трибунала в Хага се приема от мнозина хървати за несъвместимо с националните им интереси и затова в страната обществената подкрепа за евроинтеграцията постепенно спада (Jović 2006, 97–98, 102–103; MacDonald 2009, 584).

След 2000 г. хърватската външна политика преследва усилено целта и за членство в НАТО. Хърватия започва да сътрудничи на пакта още от 2000 г. чрез включването си в програмата „Партньорство за мир“. От страна, в която са провеждани военни операции и са разполагани омиротворителни мисии на ООН, Хърватия се превръща във фактор на стабилност в региона. Тя започва да изпраща свои войски на мироопазващи мисии – още през 1999 г. в Сиера Леоне, а през 2003 г. и в Афганистан, където до 2008 г. контингентът ѝ нараства от 50 на 300 войници. Така, когато влиза в НАТО, страната вече участва в 16 международни мироопазващи мисии (http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_7889.htm?selectedLocale=en). През юли 2004 г. правителството в Загреб подписва договор, давайки право на американски сили да използват въздушното пространство, териториалните води и да разположат тренировъчни бази в страната. Хърватия и Албания се присъединяват към НАТО на срещата в Страсбург на 1 април 2009 г., а 7 дни по-късно се провежда самата церемония в щаб-квартирата на Алианса в Брюксел. За сигурността на Хърватия това е изключително важно, имайки предвид американската военна помощ при отстояването на хърватската независимост и опитите на Русия за противодействие на НАТО в Босна, Сърбия и Косово (<https://www.state.gov/u-s-relations-with-croatia>).

Скоро настъпва и решителен обрат в отношенията между Словения и Хърватия. През ноември 2009 г. двете страни официално подписват договор в Стокхолм, че са съгласни спорът между тях да бъде разрешен с международен арбитраж, когато Хърватия стане член на ЕС. До края на 2009 г. Загреб затваря 17 глави, а година по-късно – вече 29, от общо 33.

Преговорите за еврочленството на Хърватия обаче се протакат близо шест години. Официално те приключват едва на срещата на върха на ЕС в Брюксел през юни 2011 г. Текстът на договора за присъединяването на Хърватия към ЕС е одобрен от Европейския парламент на 1 декември 2011 г., а на 9 декември с.г. на заседание на Европейския съвет в Брюксел се извършва официалната церемония по подписването му, на която присъстват държавните и правителствени ръководители на 27-те от ЕС и Хърватия. Предвижда се договарът да влезе в сила на 1 юли 2013 г., след като бъде ратифициран от хърватска страна и от всички държави членки на Съюза, и с него Хърватия да стане 28-ия му пълноправен член. С подписването му Хърватия получава статут на наблюдател, което позволява

нейни представители да бъдат изпратени в Европейския парламент, Европейската комисия и Европейския съвет, където да се запознаят с методите на работа на тези институции, за да могат да участват пълноценно в процеса на вземане на решения след 1 юли 2013 г. (Ognjanova 2012, 423–424).

По настояване на хърватското правителство присъединителният договор е подложен на референдум в страната на 22 януари 2012 г. Два дни преди това парламентът в Загреб с почти пълно мнозинство приема декларация в подкрепа на членството на Хърватия в ЕС и призовава гражданите да дадат позитивен вот. Въпреки че хърватите са разочаровани от трудно изпълнимите критерии, определени от Брюксел в процеса на преговорите, чиято безкомпромисност понякога се възприема като „шантаж“ и „изнудване“, и въпреки икономическата криза, която разтърсва Еврозоната и заплашва самата идея за Обединена Европа, 43,7% от хърватите излизат да гласуват на този референдум, като 66% от тях (т.е. около две трети) дават позитивен вот (Financial Times, Jan. 22, 2012; Jan. 23, 2012; The Economist, Jan. 23, 2012; Jan. 28 2012). Той обаче не е изненада за никого в конкретния исторически момент. В началото на 2012 г. в Хърватия няма политическа сила, която да е против присъединяването към ЕС. Целият политически елит на страната – и управляващи, и опозиция, се обявява в подкрепа на присъединяването. Председателите на ЕК Жозе Мануел Барозу и на Европейския съвет Херман ван Ромпой приветстват положителния вот и в обща декларация наричат резултата „добра новина за Хърватия, добра новина за региона и добра новина за Европа“ (The New York Times, Jan. 22, 2012). В съседните балкански държави резултатът от референдума също предизвиква въздишки на облекчение, тъй като едно хърватско „не“ би било катастрофално за европейските надежди на Сърбия, Черна гора, Босна, Македония и Албания.

Но Хърватия извървява дълъг път, за да стигне до резултата от този референдум. Само година преди това на протести в Загреб е горено знамето на ЕС, а през 2010 г., по данни на „Галп“, само 25% от хърватите са за присъединяване към Евросъюза, което ги прави най-евроскептичната нация в Европа за момента. Това само доказва, че макар и да не харесват Европейския съюз, хърватите са убедени, че това е най-малкото зло за страната им и че тя не може да постигне социален и икономически просперитет сама и извън Европейската общност (Jović 2012, 175–179).

Според подписания в Брюксел договор Хърватия трябва да има 12 евродепутати от общо 754 в Европейския парламент и един еврокомисар. През април 2013 г. обаче едва около 20% от хърватите се възползват от правото си да гласуват в първите в своята история евроизбори. През май 2014 г., на вторите такива, ситуацията се повтаря: гласувалите са едва 25% (France Presse, 3.VI.2013; Dnevnik, 30.VI.2013; Cipek 2014, 21–39). Това показва, че хърватите не влизат с голям ентузиазъм в европейското семейство. Еуфорията от дългоочакваното еврочленство се чувства главно сред хърватските политици, които се надяват на чужди инвестиции, повече работни места и средства от еврофондовете. Преобладаващата част от населението на страната обаче приема с апатия и дори скептицизъм присъединяването на Хърватия към Евросъюза. Хората не очакват мигновена положителна промяна в живота си – дори се опасяват, че ще бъдат изправени пред нови трудности. На тях им е ясно, че Брюксел не прави „подаръци наготово“ и с тежкото си икономическо положение те трябва да се справят сами. От 2009 г. хърватската икономика е в сериозен колапс, а макроекономическите показатели на страната са тревожни (Kapital, 7.VI.2013; Deutsche Welle, 10.IX.2013).

Ясно е, че ползите от еврочленството ще се усетят в една по-далечна перспектива. Достъпът до голям единен пазар е нож с две остриета – има много предимства, но може да се окаже и пагубен за неконкурентоспособната хърватска икономика. Това се отнася особено за туризма и винопроизводството, тъй като те най-осезаемо се изправят пред конкуренцията на европейските пазари (France Presse, 14.VIII.2013; BBC, 2.X.2014). Хърватските компании, които изнасят стоките си за съседни балкански държави, също са изправени пред трудности, тъй като таксите се покачват за износа за държави извън ЕС. Евроинтеграцията на страната може да сложи край и на корабостроенето, което е традиционен промишлен отрасъл в страната (Associated Press, 21.VI.2013).

Хърватия преминава през дълги години на мъчителни и непопулярни реформи. Подписаният договор с ЕС означава и частичен трансфер на суверенитет към общите инсти-

туции в Брюксел. Много хървати виждат в Евросъюза бюрократична организация с не-ефективни структури, която няма какво да им предложи. Процесите в самия ЕС също не са обнадеждаващи. Продължителната икономическа криза, последвалата рецесия и набиращата сила пронационалистическа тенденция, която е против загубата на суверенитет и национална идентичност, резервират хърватите и ги карат да бъдат твърде внимателни. Те не вярват и в изравняването на икономическите и социалните разлики между държавите членки. Все по-често се говори за „двете Европи“ и за „Европа на две скорости“. За разлика от 12-те по-рано влезли нови членове в ЕС, Хърватия няма възможност да получи и осезаема икономическа изгода от новото си членство. Тя влиза в един Съюз, преживяващ силни финансови и икономически сътресения. Не са малко и политическите проблеми, които се задълбочават в Европа заради кризата в Украйна и влошаващите се отношения с Русия, Брекзит, тръгването на Централна Европа по свой собствен път, сблъсъка с тероризма на европейски терен и т.н. Докато в ЕС започва сериозна вътрешна криза и текат дезинтеграционни процеси, съвсем логично възниква въпросът за мястото на вече влезлите в Съюза балкански държави, както и за присъединяването на оставащите към него (Konitzer 2014, 22; Krastev 2017, 136–141).

След подписването на договора за присъединяване на Хърватия към Евросъюза започва процедурата по неговото ратифициране. Първо това се прави от Хърватия на 4 април 2012 г., последвана от останалите страни членки на ЕС. За разлика от договорите на България и Румъния, в този на Хърватия няма предпазни клаузи, но се предвижда страната да бъде подложена на ограничен мониторинг (три мониторингови доклада) от страна на ЕК в периода до присъединяването ѝ към Съюза. Така Брюксел се опитва да следи отблизо прогреса на Хърватия по пътя на евроинтеграцията. Първите два доклада се изготвят през 2012 г., а на 26 март 2013 г. еврокомисарят по разширяването Щефан Фюле връчва лично последния мониторингов доклад на ЕК на извънредно заседание на хърватското правителство в Загреб. В него се прави заключението, че страната е изпълнила всички изисквания и е готова да се присъедини към Евросъюза на 1-ви юли 2013 г. Така, за разлика от България и Румъния, чиито правосъдие и вътрешен ред Брюксел проверява години наред след присъединяването им към ЕС, мониторингът на Хърватия приключва още преди тя да стане част от Съюза (Trud, 26.VI.2013).

На 1 юли 2013 г. хиляди хърватски граждани празнуват на централния площад в Загреб, отбелязвайки официалното присъединяване на страната към Европейския съюз. В столицата са поканени 170 официални гости от чужбина – най-вече висши представители от ЕС и от съседните държави (24 часа, 1.VII.2013). Приветствия към хърватите отправят председателите на Европейската комисия – Жозе Мануел Барозу, на Европейския съюз – Херман ван Ромпой, и на Европейския парламент – Мартин Шулиц. Освен в Загреб, празненства има в други големи хърватски градове като Сплит, Дубровник, Вараждин, Риека и други.

На 1 юли знамето на Република Хърватия се издига на официална церемония пред сградата на Европейския парламент в Страсбург, а на тази на Европейската комисия в Брюксел се поставя огромен банер: „Добре дошла, Хърватия“. Същия ден се премахват митническите пунктове на границата на страната със съседите ѝ от ЕС – Словения и Унгария, а табелите и знамената на Евросъюза се издигат по границите с Босна и Херцеговина, Сърбия и Черна гора. Хърватският език става 24-тият официален език на Европейския съюз (Maldini et al. 2015, 3).

Хърватите изразяват задоволството си, че най-накрая „се завръщат“ в Европа, към която винаги са изразявали географската, културната и историческата си принадлежност. На 1 юли 2013 г. те приемат еврочленството като начин да загърбят проблемите и войните, през които минават след 1991 г. и се надяват на по-добро бъдеще – в политически, икономически и културен план. Присъединяването на страната към ЕС е сериозна гаранция и по отношение на свободата и демокрацията, на които Хърватия не се е радвала в комунистическа Югославия. С присъединяването си към ЕС хърватите очакват в региона да се смегчи силният национализъм, да се предотврати по-нататъшна териториална фрагментация и да се наложи европейската политическа култура (Yovich, Kapital, 7.VI.2013; France Presse, 3.VII.2013).

С присъединяването си към ЕС през 2013 г. Хърватия става втората (след Словения) бивша югославска република – член на Съюза, но това се случва близо две десетилетия

след отделянето ѝ от бивша Югославия и 9 години след Словения. Тя е първата страна от Източния блок, която се присъединява към съюза сама, индивидуално, след последната вълна на разширяването през 2007 г., когато това правят Румъния и България. Хърватия „напуска“ Западните Балкани и става първата държава от този регион, която успешно извървява пътя до пълноправно членство в ЕС. Някои националистически настроени хървати смятат, че страната напуска Балканите и вратата на ЕС трябва да се затвори след нея. Но либералният доминиращ възглед в хърватското общество е, че не е в интерес на страната да е гранична и буферна държава, която да охранява 1300 км сухопътна граница на Европейския съюз и над 1200 острова, при население от само 4,2 милиона души (<http://diplomacy.bg/archives/945?lang=BG>). Хърватите нямат интерес да се изгражда нова Берлинска стена на границата им. Словения и Хърватия се явяват вече стабилизиращи сили в региона след войните, предизвикани от разпадането на Югославия. Това е важно както за сигурността на Европа, така и за гражданите на тези бивши комунистически страни.

С встъпването си в Съюза Хърватия вижда шанс да се превърне в „лидер“ на Западните Балкани и да ги поведе по пътя на евроинтеграцията. Това особено се отнася до Босна и Херцеговина, където страната има сериозно влияние след приключването на военния конфликт през 90-те години на XX в. и може да изиграе ролята на стабилизиращ фактор. Очаква се, че членството на страната в ЕС ще има положителен ефект и върху босненските хървати – така около 600 000 души могат да кандидатстват за хърватски паспорт и да пътуват свободно в страните от ЕС. Европа се надява това да създаде условия за мирни реформи в Босна, а Хърватия да оглави и ръководи в бъдеще процеса на разширяване на ЕС в Югоизточна Европа (Yovich, Kapital, 7.VI.2013; Deutsche Welle, 30.X.2013.).

Хърватия обаче започва да създава проблеми на Брюксел още със самото си влизане в ЕС. В Загреб се приемат поправки в закона за полицейското и съдебното сътрудничество със страните членки от ЕС, които забраняват екстрадирането на предполагаеми престъпници в чужбина при наличие на европейска заповед за арест. Привидно това се прави за защита на ветераните от войната за хърватската независимост през 90-те години на XX в. от съдебно преследване в чужди страни, но всъщност поправката е в интерес на бившия шеф на хърватската УДБА (югославския еквивалент на Държавна сигурност) Йосип Перкович. Така правителството се опитва да го спаси от екстрадиция в Германия, където през 2009 г. е обвинен в организирането на убийства на политически емигранти от бивша Югославия – най-вече на хърватския дисидент Степан Джурекович. Години наред хърватските власти отказват да го предадат на германското правосъдие с мотива, че самите те водят разследване и не са открили доказателства за повдигане на обвинение срещу него (<http://www.euinside.eu>, 22.VIII.2013; 27.I.2014). Берлин обаче издава европейска заповед за ареста на Перкович и очаква хърватските власти да го предадат веднага след присъединяването на страната към ЕС. Точно тогава обаче хърватският парламент приема „закона Перкович“. Така първият конфликт между Загреб и Брюксел се разгаря още през лятото на 2013 г. (Deutsche Welle, 22.VIII.2013).

ЕС заплашва, че ще въведе наказателни санкции срещу най-новия си член, като предвижда задействането на т.нар. предпазна клауза в присъединителния договор на Хърватия (член 39) (<http://www.euinside.eu>, 22.VIII.2013; Deutsche Welle, 22.VIII.2013, 20.IX.2013). Брюксел може да постави Хърватия под механизъм за наблюдение на напредъка ѝ при прилагането на стандартите на ЕС, да ограничи достъпа ѝ до еврофондовете или да забави присъединяването ѝ към Шенгенската зона. В отговор на това през октомври 2013 г. хърватското правителство внесе нови поправки в закона, с които отменя спорните текстове по ограничението за екстрадиции. Те влизат в сила на 1 януари 2014 г. и още същия ден хърватската полиция арестува Й. Перкович и той е екстрадиран в Германия (<http://archive.bnt.bg>, 18.IX.2013; Dnevnik, 9.I.2014).

Европейската комисия е особено загрижена за състоянието на публичните финанси на Хърватия. Когато се присъединява към ЕС през 2013 г., бюджетният ѝ дефицит възлиза на 5,6%, а според Маастрихтските критерии трябва да е до три процента. Затова през януари 2014 г. финансовите министри на държавите от Европейския съюз дават срок на Хърватия до 2016 г. да се съобрази с европейските норми – да свие „дупката в хазната“ до 2,7%. Това означава намаляване на публичните разходи, съкращения в администрацията и сериозни структурни реформи, които са непопулярни и дългоотлагани в страната. При

това до 2013 г. Хърватия има натрупан 25 млрд. евро външен държавен дълг, който през 2014 г. достига 53 милиарда. Това се равнява на 80% от БВП на страната, което е доста над бариерата от 60%, зададена от ЕС (Deutsche Welle, 28.II.2014; France Presse, 1.VII.2014; Mediapool, 30.VII.2014; BBC, 2.X.2014).

Хърватия затъва и в поредица от корупционни скандали. Международната неправителствена организация „Трансперънси интернешънъл“ я поставя на 57-мо от общо 177 места по корупционен индекс през 2013 г. Причината е, че процесът на приватизация в Хърватия още не е завършил, а това създава огромни възможности за злоупотреба с публична власт. Поради слабата и неефективна съдебна система в страната се шири корупция, а борбата с организираната престъпност е неефективна. Борбата с корупцията е едно от основните условия, поставени от Брюксел на Хърватия по време на преговорите ѝ за присъединяване към ЕС. Затова в навечерието на приемането си в Евросъюза хърватите започват голяма антикорупционна кампания, в която са осъдени няколко висши служители, включително бившият хърватски премиер (в периода 2003–2009 г.) и лидер на ХДО Иво Санадер, който през ноември 2012 г. е изпратен в затвора с ефективна 10-годишна присъда (France Presse, 3.VI.2013; Financial Times, 3.VII.2013). Срещу Санадер се води и ново дело през март 2014 г., когато той получава нова 9-годишна присъда „затвор за корупция“. Присъда получава и самата партия ХДО в качеството ѝ на юридически субект, управлявала Хърватия общо 16 години през нейната 23-годишна история като независима държава. Партията трябва да заплати глоба от 658 000 евро и да върне в държавната хазна незаконно присвоените 3,5 млн. евро. Това е първият случай в хърватската история, когато политическа партия е призната за виновна в корупция. Спорна фигура е и кметът на Загреб – Милан Бандич, печелил 3 пъти местни избори, но често свързан с корупционни афери. На 20 октомври 2014 г. той и 18 негови сътрудници са арестувани и обвинени в корупция, злоупотреба със служебно положение и търговия с влияние за периода 2000–2014 г., когато са ошемили бюджета на града с около 3 млн. евро (Reuters, 20.X.2014; Kapital, 11.III.2014, 20.X.2014).

След 2013 г. пред Хърватия стои въпросът за присъединяване към Евророната и Шенген – задачи, пред които са изправени също България и Румъния. През юли 2019 г. страната подава официална молба за присъединяване към Европейския валутен механизъм (ERM-2), известен като „чакалния на Евророната“. Една година по-късно тя, заедно с България, е приета в нея, където през следващите три години ще се подготвя за въвеждането на единната европейска валута. Още през октомври 2019 г. страната получава покана и за Шенген, тъй като според ЕК Загреб е изпълнил условията за влизане, но това предстои тепърва да се случи.

Хърватия успешно, макар и малко по-бавно от редица държави в Централна и Източна Европа, извървява своя път до европейските и евроатлантическите структури. Влизането на страната в НАТО (2009 г.) и в ЕС (2013 г.) символично завършва дългия процес на социален и политически преход, през който тя се трансформира от тоталитарна комунистическа държава в такава с многопартийна демокрация и пазарна икономика.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Yovich, D. “Zapadnite Balkani bez Harvatia – kakvo sledva?” [The Western Balkans without Croatia – What’s Next?]. *Kapital*, 7.VI.2013. (In Bulgarian).

Йович, Д. Западните Балкани без Хърватия – какво следва? *Капитал*, 7.VI.2013.

Krastev, I. Sled Evropa. Za slabostta i silata na Evropeyskia sayuz [After Europe. On the Weakness and Strength of the European Union]. Sofia, 2017. (In Bulgarian).

Кръстев, И. След Европа. За слабостта и силата на Европейския съюз. София, 2017.

Ognyanova, I. „Kompensatornoto desetiletie“ – Harvatia sled Tudzhman (2000–2012 g.). [“The Compensatory Decade” – Croatia after Tudjman (2000–2012)]. *Balkanite prez parvoto desetiletie na 21 vek. Sbornik statii* [The Balkans in the First Decade of the 21st Century. Collection of articles] (eds. Kostov, A., E. Nikova). Sofia, Paradigma, 2012, s. 403–430. (In Bulgarian).

Огнянова, И. „Компенсаторното десетилетие“ – Хърватия след Туджман (2000–2012 г.). *Балканите през първото десетилетие на 21. век. Сборник статии* (Съст. Костов, А., Е. Никова). София: Парадигма, 2012, с. 403–430.

- Ognyanova-Krivoshieva, I. Harvatia na praga na Evropeyskia sayuz [Croatia on the Threshold of the European Union]. *Diplomatsia, Diplomaticheski institut, MVnR*, br. 10, 2013, S. 43–47. (In Bulgarian).
- Огнянова-Кривошиева, И. Хърватия на прага на Европейския съюз. *Дипломация, Дипломатически институт*, МВНР, бр. 10, 2013, с. 43–47.
- Bakic-Hayden M., R. Hayden. Orientalist Variations on the Theme ‘Balkans’: Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics. *Slavic Review*, vol. 51, 1992, p. 1–10.
- Cipek, T. European Elections in Croatia. *Political Preferences*, vol. 9, 2014, p. 21–39.
- Cviić K., P. Sanfey. Jugoistočna Europa od konflikata do suradnje [Southeast Europe from Conflict to Cooperation]. Zagreb, 2008. (In Croatian).
- Damjan L., Z. Petak. EU Public Policies Seen from a National Perspective: Slovenia and Croatia in the European Union. Ljubljana, 2015.
- Dekanić, I. Demokratizacija Hrvatske [Democratization of Croatia]. Zagreb: Prometej, 2004. (In Croatian).
- Jović D. Croatia and the European Union: a Long Delayed Journey. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, vol. 8, 2006, nr. 1. p. 85–103.
- Jović D. Hrvatski referendum o članstvu u Europskoj uniji i njegove posljedice za smanjeni Zapadni Balkan [Croatian Referendum on Membership in the European Union and its Consequences for the Reduced Western Balkans]. *Anali*, vol. 9, 2012, nr. 1, p. 163–182. (In Croatian).
- Konitzer A. Croatia’s Party System – From Tudmanism to EU Membership. Stratulat, C. (ed.). EU Integration and Party Politics in the Balkans. *EPC Issue Paper*, vol. 77, 2014, p. 13–31.
- Lukić R., S. Ramet, K. Clewing. Hrvatska od osamostaljenja [Croatia since Independence]. Zagreb, 2013. (In Croatian).
- MacDonald, D. Croatia. Since Independence: War, Politics, Society, Foreign Relations. *Canadian Slavonic Papers*, vol. 51, 2009, nr. 4, p. 583–585.
- Maldini P., D. Pauković (eds.). Croatia and the European Union. Changes and Development. Routledge: Ashgate, 2015.
- Miščević T., M. Mrak. The EU Accession Process: Western Balkans vs EU-10. *Croatian Political Science Review*, vol. 54, 2017, nr. 4, p. 185–204.
- Razsa M., N. Lindstrom. Balkan Is Beautiful: Balkanism in the Political Discourse of Tudman’s Croatia. *East European Politics and Societies*, vol. 18, nr. 2, 2004, p. 1–23.
- Staničić M. Dugo putovanje Hrvatske u Europsku uniju [Croatia’s Long Journey to the European Union]. Zagreb, 2005. (In Croatian).
- Uzelac G. Franjo Tudjman’s Nationalist Ideology. *East European Quarterly*, vol. 31, 1998, nr. 4, p. 449–472.
- 24 chasa, 1.VII.2013. (In Bulgarian).
- 24 часа, 1.VII.2013.
- Dnevnik, 30.VI.2013; 9.I.2014. (In Bulgarian).
- Дневник, 30.VI.2013; 9.I.2014.
- Kapital, 7.VI.2013; 30.VI.2013; 11.III.2014; 20.X.2014. (In Bulgarian).
- Капитал, 7.VI.2013; 30.VI.2013; 11.III.2014; 20.X.2014.
- Trud, 26.VI.2013; 14.X.2013; 21.X.2014. (In Bulgarian).
- Труд, 26.VI.2013; 14.X.2013; 21.X.2014.
- Associated Press, 21.VI.2013.
- BBC, 2.X.2014.
- Deutsche Welle, 22.VIII.2013; 10.IX.2013; 20.IX.2013; 30.X.2013; 9.I.2014; 28.II.2014.
- E-vestnik, 26.VI.2013. (In Bulgarian).
- The Economist, Jan 23rd 2012; Jan 28th 2012.
- Financial Times, January 22, 2012; January 23, 2012; July 3, 2013.
- France Presse, 3.VI.2013; 3.VII.2013; 14.VIII.2013; 1.VII.2014.
- Mediapool, 1.VII.2013; 30.VII.2014. (In Bulgarian).
- The New York Times, January 22, 2012.
- Reuters, 20.X.2014.

Дата на подаване на статията в редакцията – 18.04.2021 г.